

ВІДГУК

**офіційного опонента – професора кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
доктора юридичних наук, професора Савенка Віктора Васильовича
на дисертацію Шака Романа Ігоровича
на тему «Філософсько-правові засади формування сучасної моделі
суспільства»,
що подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії права за
спеціальністю 081 «Право» (галузь знань – 08 «Право»)**

Розгляд теоретичних положень дисертації підготованої Р. І. Шаком, аналіз опублікованих ним наукових праць, дає підстави зробити комплексний висновок, що дослідження має оригінальний характер і відповідну наукову обґрунтованість. Проведений аналіз пошукачем задекларованої проблематики, яка є вкрай актуальною як для розвитку правової науки, так і реалізації в юридичній практиці, чітке виокремлення новизни розглянутих питань, формулювання оригінальних авторських висновків та пропозицій, мають наукову цінність для перспективності та оптимізації правової сфери в Україні загалом. У процесі підготовки роботи Шаком Р. І. успішно застосовувався широкий спектр сучасних методологічних та методичних прийомів, які сприяли успішному досягненні визначеної мети та цілей.

1. Актуальність обраної теми дослідження зумовлена тим, що характерним показником розвитку людства в ХХІ столітті є стрімкий розвиток інформаційно-комп'ютерної революції на основі інтернет-систем та появи віртуального феномену. Простором існування віртуальної реальності є техніка, економіка, соціальна сфера, право, політика, ідеологія, духовність, психологія, світогляд тощо. Відтак, актуальним постає дослідження філософсько-правових засад формування сучасної моделі суспільства, питання суспільних трансформацій, ціннісних орієнтацій, зміни світогляду соціуму, прогнозування соціальних наслідків у межах цієї інформаційної цивілізації. Актуальність проблеми посилюється соціологічною статистикою даних наслідків, які мають помітне місце у сучасному суспільстві. Розроблення онтологічного, аксіологічного, гносеологічного вияву проблеми та методології пізнання

сучасної моделі суспільства належить до інноваційних напрямків розвитку філософії права. Це пов'язано з тим, що феномен сучасної моделі суспільства у межах наступаючої інформаційної цивілізації є сутнісною ознакою інформаційно-комп'ютерної революції, що набирає потужної сили та зумовлює трансформацію усіх сфер життя людства.

Ефективне функціонування громадянського суспільства є запорукою реалізації успішної та стабільної політики у проведенні широкомасштабних реформ у державі. Тому, процес трансформації України в демократичну правову державу значно актуалізує питання вироблення концептуального підходу до такого складного і багатогранного явища як «сучасна модель суспільства». Слід зауважити, що у демократичній державі важливе значення відіграють інноваційні ідеї, ініціативи громадян при прийнятті владою рішень, тобто посилюється роль інститутів громадянського суспільства. Розширення участі інститутів громадянського суспільства в процесах прийняття владних рішень щодо задоволення нагальних потреб громадян у різних сферах суспільного життя дозволяє сподіватися на утвердження в державі демократичного публічного управління.

Сучасне суспільство нині стає центром відомої ціннісної тріади конституціоналізму «людина – суспільство – держава», визначальною властивістю якого є перманентний розвиток і водночас збереження сталого функціонування. Громадянське суспільство в сучасному його розумінні являє собою необхідний і раціональний спосіб співіснування людей, який базується на свободі, праві і демократії при розумно необхідному втручанні держави. Таке суспільство є природною формою соціальної організації. З такої моделі і виходить чинна Конституція України, закріплюючи засади правового статусу основоположних структур громадянського суспільства, характер, принципи і зміст їх взаємовідносин з державними інституціями. Саме тому важливим є з'ясування філософсько-правових засад формування сучасної моделі суспільства в умовах глобалізаційних викликів, віртуалізації суспільної дійсності та цифровізації правової сфери.

Вважаємо, що дисертаційне дослідження Р. І. Шака безумовно сприяє вирішенню важливого наукового завдання правової науки – узагальненні теоретичних засад, обґрунтуванні та доповненні оригінальних наукових підходів до сучасної моделі суспільства, яка може оптимально адаптуватися в українському середовищі.

Відтак, обрана дисертантом тема є актуальною, має наукову та практичну цінність і відповідає спеціальності 081 «Право» та галузі знань – 08 «Право».

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Наукові положення, тези, обґрунтування, висновки та рекомендації, що сформовані автором характеризуються достовірністю, чіткістю та науковою переконливістю.

Мета та завдання дисертаційного дослідження логічно структуровані, послідовно розглянуті автором і досягнуті в результаті здійсненого дослідження. Розгляд окремих із поставлених наукових завдань – систематизувати наукові дослідження щодо формування сучасної моделі суспільства (с. 33); встановити методологічні підходи дослідження філософсько-правових засад сучасної моделі суспільства (с. 50); розвинути загальну модель суспільства та її вплив на вибір модернізаційних стратегій (с. 62); розкрити сутнісне правове розуміння та ціннісно-світоглядні концепти глобального громадянського суспільства (с. 90); з'ясувати гносеологічну обумовленість процесу створення та функціонування глобального громадянського суспільства у сучасних умовах розвитку правової реальності (с. 110); проаналізувати державно-правову імплементацію антропологічного виміру інформаційного суспільства (с. 135); виявити темпоральні та просторові виклики моделі інформаційного суспільства та правові гарантії її належного функціонування в Україні (с. 156) – засвідчує умотивованість архітекτονіки дисертаційного дослідження на основі звернення до комплексу концептуальних підходів та виокремлення авторської методологічної системи.

Розкриття основних положень, що визначені завданнями дисертаційного дослідження, здійснене на фундаментальних засадах сучасних методологічних

підходів – філософсько-правового моделювання, соціогенетичного, культурологічного, історичного, соціологічного, соціо-комунікативного та соціально-інформаційному підходах. Константним у дисертаційному дослідженні є принцип філософсько-правового моделювання завдяки якому досягнуті наукові завдання: 1) чітко сформовано об'єкт дослідження та представлено наявні наукові доробки у впорядкованому вигляді (Розділ 1, 2, 3); 2) розкрито визначальні ознаки сучасної моделі суспільства (Розділ 1, 2, 3); 3) на основі пізнання сутності та структури західної моделі суспільства (оригіналу) визначено його особливості (підрозділ 1.3); 4) сформовано перспективи розвитку сучасної моделі суспільства та спрогнозовано можливі зміни у його природі (стані) (Розділ 2, 3); 5) обґрунтовано гіпотези та теорій щодо розвитку сучасної моделі суспільства (Розділ 2, 3); 6) схарактеризовано наслідки реалізації сучасної моделі суспільства (його явищ та процесів, зміну його стану), що сприяло вибору оптимальних напрямів її майбутнього розвитку (Розділ 2, 3); 7) сприяв дослідницькому процесу загалом та формулюванню аргументованих висновків зокрема (Розділ 1, 2, 3).

У процесі здійснення дослідження застосовувалися також загальні логічні прийоми (індукції, дедукції, моделювання) для уточнення змісту окремих дефініцій. Використання принципів науковості, об'єктивності і плюралізму дозволили осмислити філософсько-правові засади формування сучасної моделі суспільства у динаміці та тісному зв'язку з конкретними суспільними умовами їх виникнення, формування і розвитку.

Тому можна констатувати, що дисертаційна робота є методологічно збалансованою, положення наукової новизни та висновки належним чином обґрунтовані та об'єктивні.

Слід зауважити, що дисертантом влучно та лаконічно визначено об'єкт та предмет дослідження (с. 24).

Метою дисертаційного дослідження було осмислення філософсько-правових засад формування сучасної моделі суспільства, який ґрунтується на принципі філософсько-правового моделювання. Задекларована мета засвідчує про її актуальність у сучасних правових реаліях в Україні, гармонійно поєднується з

окресленим предметом дослідження та є невід'ємною складовою перспективного розвитку правової науки. Формулювання чіткої мети та завдань, а також логічна побудова архітекτονіки дисертаційної роботи дозволили автору повністю розкрити проблематику, а також визначити засоби для усунення наявних суперечностей та правових колізій і прогалин у правовому регулюванні та правореалізаційній практиці, що засвідчує про фундаментальність та комплексність вивчення предмета дослідження.

Наукові результати дисертаційної роботи об'єктивно відображають реальний стан проблеми філософсько-правових засад формування сучасної моделі суспільства. Окрім того, у дисертації запропоновано пропозиції щодо правотворчості та правозастосування, що визначають її практичну цінність. Отримані теоретичні та практичні висновки стали результатом наукового пошуку відповідно до поставленої мети і завдань дослідження.

Обґрунтованість отриманих дисертантом наукових результатів базується на достатньо переконливій аргументації та висновках, послідовному та логічному викладу викладу матеріалу, єдності всіх структурних підрозділів роботи. Висновки, зроблені у дослідженні, вказують на досягнення визначеної мети та завдань наукового дослідження.

Обсяг дисертаційної роботи Р. І. Шака відповідає встановленим вимогам. Сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації достатньо обґрунтовані у роботі.

3. Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації засвідчується їх апробацією у відкритому друці, обговореннями на наукових конференціях, інших наукових заходах. Це підтверджується не тільки їх науковою значущістю, але і певною системою здобутих дисертантом нових знань, що заповнюють окремі прогалини в теорії та окремих галузях права, їх практичною затребуваністю, зокрема, з метою концептуалізації філософсько-правових засад формування сучасної моделі суспільства щодо утвердження принципу верховенства права в усіх сферах суспільного буття і забезпечення прав людини й основоположних свобод.

Достовірність положень дисертації також забезпечена обраним методологічним інструментарієм, широким спектром історіографічної основи роботи, коректністю поставлених завдань, кількістю та якістю емпіричної бази дослідження, неупередженістю одержаних результатів, що підтверджує наукову обґрунтованість репрезентованих висновків.

Дисертаційне дослідження Р. І. Шака відзначається належним рівнем наукової новизни. Представлена дисертація є першим комплексним дисертаційним дослідженням філософсько-правових засад формування сучасної моделі суспільства на основі принципу філософсько-правового моделювання. Досліджуючи означену проблематику дисертант сформував низку авторських висновків, пропозицій та рекомендацій, що визначаються науковою новизною та вирішують актуальну наукову проблему правової науки. Автор враховує результати наукових напрацювань у відповідній сфері, на основі яких творчо розвиває власну наукову позицію, розкриваючи нові аспекти проблеми, пропонує авторські дефініції окремих понять.

Серед наукових положень та висновків, що характеризуються новизною, на нашу думку, слід виокремити:

- виокремлено та охарактеризовано смислові домінанти сучасної моделі суспільства: глобальна соціальна адаптація, інкультурація, інтеграція індивідуума у глобальний простір, інтерналізація соціального досвіду, соціальне конструювання політико-правової реальності та визначено особливості моделі суспільства в контексті модернізаційних стратегій: формування та утвердження нового індивідуалізму, що поєднує почуття індивідуальної людської гідності з активізацією соціальних взаємозв'язків; мобільний розвиток профільних, галузевих та мережових інституційних рухів; розширення медіасфери; зустрічний процес «одержавлення» суспільства та «громадизації» держави; плюралістична структурованість інститутів громадянського суспільства;

- позиціоновано сучасну модель інформаційного суспільства, як концепцію розвитку постіндустріального суспільства, що зумовлена Четвертою промисловою революцією та ґрунтується на синергетичному розвитку інформаційних й

телекомунікаційних технологій та знань, котрі формують динамічні нові комбінації та правові парадигми між технологіями, державою, ринком і громадськістю спричиняючи радикальну трансформацію усталених соціально-правових та політичних явищ і процесів;

- узагальнено позитивні (доступність інформації, розширення комунікації, додаткові можливості захисту прав та свобод людини, полегшення низки процедурно-процесуальних процесів, відкритість органів публічної влади) та деструктивні аспекти (нерівномірний доступ до технологій та інформації, поширеність дискримінації через низький рівень технічної освіченості, проблеми інформаційної безпеки, значні прогалини правового регулювання) функціонування моделі інформаційного суспільства в Україні;

- схарактеризовано генезис глобального громадянського суспільства як циклічного процесу, що включає комплекс заходів щодо входження національних моделей суспільного функціонування, котрі ґрунтуються на культурних, релігійних та морально-етичних атрибутах самобутності нації в загальносвітовий простір та зворотній процес імплементації та узгодження позитивного політичного та правового досвіду в державну нормативну практику;

- визначено основні концептуальні засади розбудови нової моделі громадянського суспільства в Україні як інформаційного суспільства через визначення напрямів удосконалення сфери діджиталізації суспільних відносин, правового регулювання електронного урядування та протидії кібербезпековим загрозам та унормування права інтелектуальної власності в інформаційній сфері;

- систематизовано негативні чинники, що є перепонами для формування глобального громадянського суспільства в Україні: відсутність об'єднуючого державотворчої світогляду; тривала конфронтації європейської та пострадянської ідей розвитку суспільно політичної реальності; низький рівень громадянської активності; низький рівень політичної та правової культури суспільства.

Зазначені висновки видаються найбільш вагомими теоретико-правовими інноваціями представленого дослідження, що мають важливе значення для теорії та філософії права, окремих галузей права та правової доктрини загалом.

Сформульовані висновки та пропозиції будуть корисними для розвитку нової моделі суспільства в українському середовищі.

Структура дисертації Р. І. Шака не викликає заперечень, вона цілком пов'язана з метою і тими завданнями, які поставив перед собою здобувач та специфікою дослідження предмета і об'єкта. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (293 найменувань, з них аж 107 іноземною мовою) та додатків.

4. Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації висновки і пропозиції мають практичну цінність для вітчизняних правотворчих і правореалізаційних процесів. Обґрунтовані в дисертації узагальнення, висновки і пропозиції спроектовані на використання:

- *правотворчості* – у процесі підготовки законопроектів подальшого розвитку науково-правових засад формування сучасної моделі інформаційного суспільства в Україні, інформатизації освітніх процесів, нових галузей науки і техніки, що пов'язані із врегулюванням інформаційних правовідносин, розгляді подань, звернень і скарг із порушення права на інформацію та аналізі законодавчих актів, які врегульовують інформаційні відносини в Україні;

- *правореалізації* – для підвищення рівня обізнаності та правосвідомості правозастосовних суб'єктів щодо визначальних тенденцій розвитку сучасної правової моделі суспільства та пропагування юридичної та суспільної практики їх реалізації у повсякденному житті;

- *в освітній діяльності* – під час викладання дисциплін «Теорія держави і права», «Теорія та філософія права», «Історія держави і права зарубіжних країн», «Порівняльне конституційне право», «Міжнародне публічне право», «Правова глобалістика» та низки інших не лише правових, і гуманітарних навчальних дисциплінах, а також підготовки відповідних навчально-методичних матеріалів.

5. Зауваження та рекомендації до дисертації.

Загалом теоретичні положення дисертації Р. І. Шака визначається усіма позитивними характеристиками – актуальністю, науковою новизною, практичною значущістю, методологічною обґрунтованістю та науковою доступністю до

сприйняття. Дисертаційне дослідження, як і будь-яка вагома авторська наукова праця, викликає низку наміслів, розширює простір для наукової дискусії, що сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів представленої наукової праці. Тому, слід звернути увагу на окремих дискусійних положеннях, що потребують додаткової аргументації автора, а саме:

1. В основі парадигмального бачення дисертанта відсутній аналіз моделі транзитивного суспільства, як такого, яке перебуває в перехідному періоді між різними стадіями розвитку. Транзитивне суспільство може бути супроводжуване нестабільністю, конфліктами та неоднорідністю в галузях життя, таких як економіка, політика, культура та суспільні цінності, також такий перехід може бути результатом політичних революцій, соціальних рухів, змін у глобальних та регіональних умовах. Саме ця модель вказує на те, що суспільство переживає зміни в своїй економічній, політичній, культурній та інституціональній структурах, що особливо актуально для сучасної України. Важливо розуміти та аналізувати цей процес для побудови стійкого та прогресивного суспільства в майбутньому.

2. Потребує додаткової уваги філософське осмислення парадигм суспільної реальності в умовах військових дій, зокрема репрезентування інформації як ключового чинника в військово-політичній реальності. Роль інформації у військових діях важлива та багатопланова, охоплює збір та аналіз інформації для оцінки ситуації, сприяє ефективній комунікації учасниками військових дій, а також дозволяє контролювати та керувати військовими та суспільними процесами. Крім того, інформація використовується для психологічної війни та пропаганди, впливаючи на мораль та психологічний стан учасників війни, використовується країною-агресоркою як засіб гібридної війни. У цифрову епоху, кібервійна стає невід'ємною складовою військових операцій, а захист інформації від несанкціонованого доступу набуває критичного значення. Всі ці аспекти інформаційної війни та безпеки потребують додаткової уваги в контексті формування нової моделі інформаційного суспільства.

3. Потребує окремого розмежування розуміння автором сучасної моделі суспільства та суспільства постмодерну, як суспільного устрою та культурних

тенденцій, що виникають після періоду модернізації, де акцент робиться на різноманітності, суб'єктивності та відмові від універсальних метафізичних чи наукових уявлень. Важливою рисою є схильність до децентралізації влади, розрізнення та розпад ідеологій та глобальних нормативів. У постмодерністському суспільстві культура стає більш різноманітною та змішаною, залежність від технологій зростає, а реалістичність та об'єктивність виявляються сумнівними, змінюється спосіб сприйняття інформації та взаємодії з нею. Потребує пояснення чи постмодерністське суспільство автоматично незмінно формує інформаційне суспільство та глобальне громадянське суспільство.

4. У підрозділі 1.3. «Модель суспільства та її вплив на вибір модернізаційних стратегій» дисертантом цілком логічно охарактеризовано демократію як «явище, яке перебуває в постійній динаміці розвитку» (с. 73 дисертації). Проте при аналізі еволюції концепту «демократія» в правовій та політичній думці автор практично не приділяє уваги основоположним для сучасного громадянського суспільства теоріям XX-XXI ст., обмежуючи змістове поле дослідження демократичними ідеями представників епохи Античності та Просвітництва (с. 75 дисертації).

6. Загальний висновок. Утім, вказані зауваження аж ніяк не применшують цінності, оригінальності та значущості роботи Р. І. Шака. і носять характер запрошення для подальшої дискусії на надзвичайно цікаву висунуту ним тему.

Дисертація носить завершений характер, визначена мета дослідження розкрита у достатньому обсязі, основні положення дисертаційної роботи отримали необхідне наукове обґрунтування.

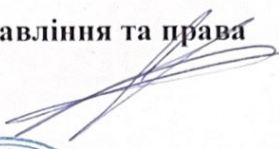
Дисертаційна робота на тему «Філософсько-правові засади формування сучасної моделі суспільства», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право, відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31 травня 2019 р., Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування

рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 31 від 31 від 21 березня 2022 р.).

Автор – Шак Роман Ігорович, за результатами публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри
теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

Віктор САВЕНКО

Підпис В.В. Савенко

«ЗАСВІДЧУЮ»

вчений секретар вченої ради
ХУУП імені Леоніда Юзькова

Світлана ЯКИМЧУК